

С.П. Яланська

yalanska@rambler.ru

В.В. Оніпко

valychka06@rambler.ru

СТИМУЛЮВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ВНЗ

Yalanska S.P. Stimulation of creative activity among students of higher educational establishments / S.P. Yalanska, V.V. Onipko // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 30. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2015. – P. 754–763.

С.П. Яланська, В.В. Оніпко. Стимулювання творчої активності студентів педагогічних ВНЗ. Стимулювання творчої активності особистості належить до найактуальніших проблем суспільного життя і потребує глибокого наукового обґрунтування психологічної сутності чинників цього процесу. Питання розвитку творчої особистості є провідним у галузі розвитку національної вищої освіти, а саме: Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті, Концепції наукової, науково-технічної та інноваційної політики в системі вищої освіти України, Концепції національно-патріотичного виховання молоді та ін. У наукових джерелах творчість визначається як діяльність, кінцевим результатом якої є створення якісно іншого продукту, що вирізняється неповторністю, оригінальністю та суспільно-історичною унікальністю. Творчу активність ми розглядаємо як ефект розвитку творчої компетентності майбутнього вчителя, оскільки вважаємо, що поняття творчості можна розглядати як педагогічну взаємодію, що забезпечує створення нових оригінальних продуктів навчально-пізнавальної діяльності, вміння діяти в нових педагогічних ситуаціях. Вважаємо, що результат розвитку педагогічної творчості майбутніх учителів обов'язково передбачає зовнішній (навчальний продукт) та внутрішній (життєтворчість, саморозвиток) аспекти. Особиста творча діяльність учителя є незамінною в збудженні творчої активності учнів. Отримані результати теоретичної та експериментальної роботи підтвердили можливість сприяння розвитку творчої активності майбутніх учителів в умовах навчально-виховного процесу вищого навчального закладу шляхом упровадження авторської програми розвитку творчої компетентності. Авторський навчальний посібник «Психологія творчості» може бути путівником зі стимулювання творчої активності студентів педагогічних вишів.

S.P. Yalanska – the scientific contribution of the co-author is 50% ,

V.V. Onipko – the scientific contribution of the co-author is 50% .

Ключові слова: стимулювання, творча активність, студент, майбутній учитель, педагогічна творчість, творча компетентність, психологічні умови.

С.П. Яланская, В.В. Онипко. Стимулирование творческой активности студентов педагогических вузов. Стимулирование творческой активности личности принадлежит к самым актуальным проблемам общественной жизни и требует глубокого научного обоснования психологической сущности факторов этого процесса. Вопрос развития личности является ведущим в области развития национального высшего образования, а именно: Национальной доктрине развития образования Украины в XXI веке, Концепции научной, научно-технической и инновационной политики в системе высшего образования Украины, Концепции национально-патриотического воспитания молодежи и др. В научных источниках творчество определяется как деятельность, конечным результатом которой является создание качественно иного продукта, отличающегося неповторимостью, оригинальностью и общественно-исторической уникальностью. Творческую активность мы рассматриваем как эффект развития творческой компетентности будущего учителя, поскольку считаем, что понятие творчества можно рассматривать как педагогическое взаимодействие, что обеспечивает создание новых оригинальных продуктов учебно-познавательной деятельности, умение действовать в новых педагогических ситуациях. Считаем, что результат развития педагогического творчества будущих учителей обязательно предполагает внешний (учебный продукт) и внутренний (жизнетворчество, саморазвитие) аспекты. Личная творческая деятельность учителя является незаменимой в возбуждении творческой активности учащихся. Авторская программа по развитию творческой компетентности личности предусматривает: а) формирование общения будущего учителя с учеником как творческого процесса; б) установку на профессиональный рост, углубление теоретического и практического психолого-педагогического базиса будущего учителя по специальности; г) развитие педагогического творческого мышления, самосовершенствование, саморазвитие, учёт педагогического опыта; д) личностное развитие.

Полученные результаты теоретической и экспериментальной работы подтвердили возможность содействия развитию творческой активности будущих учителей в условиях учебно-воспитательного процесса вуза путем внедрения авторской программы развития творческой компетентности. Авторское учебное пособие «Психология творчества» может быть путеводителем по стимулированию творческой активности студентов педагогических вузов.

Ключевые слова: стимулирование, творческая активность, студент, будущий учитель, педагогическое творчество, творческая компетентность, психологические условия.

Постановка проблеми. Сучасна вітчизняна освіта обумовлює потребу в творчих особистостях, що здатні створювати креатив-

не середовище. Суспільство розвивається лише в творчості. Саме тому розкриття психологічного змісту умов, засобів стимулювання творчої активності особистості є вкрай актуальною проблемою психології творчості, педагогічної та вікової психології. Переконані, що «Творчість – це зміст життя...питна вода...їжа і ліки».

Аналіз досліджень з проблеми. У процесі науково-пошукової роботи констатовано відсутність єдиного підходу до розуміння творчої особистості, акцентування дослідників, які працюють у межах різних психологічних підходів, на різних її аспектах: особистісність природи психіки людини пов'язана з такими ключовими ознаками, як цілісність, унікальність, активність, здатність до вираження, відкритість, саморегуляція. Існує необхідність розгляду у будь-якому конкретно-психологічному дослідженні існування особистості, здатної до саморозвитку вихідної біосоціальної єдності. «Зустрічі» з різноманітними об'єктами і явищами не просто породжують потреби, вони зумовлюють цілепокладання і розвиток власних унікальних засобів досягнення цілей (С.Д. Максименко) [3]; творчість – властивість, як правило, професіоналів своєї справи, які ефективно працюють у відповідній галузі. Творчість базується на розвинених мисленні та уяві, інтелекті та є його особистісним дериватом. Творча самореалізація в широкому сенсі становить основну якість, невід'ємну характеристику психічно здорової людини. Психологічні особливості винахідницької діяльності сприяють тому, що навіть у поставленій й розв'язаній задачі тривалий час зберігається «інерція» об'єктивності її творчого змісту, об'єктивної новизни. Саме цей заряд об'єктивної новизни, що міститься у винахідницькій задачі, потрібний для розвитку творчої діяльності й зберігання всіх психологічних особливостей об'єктивної творчості. (В.О. Моляко) [4]; діагностичність мислення, що являє собою педагогічну уважність, спостережливість, урахування психічного стану учня займає важливе місце в психолого-педагогічній творчій діяльності вчителя (А.Ф. Ануфрієв) [1]; здатність людини «діяти в невизначених ситуаціях» через самовизначення (самореалізацію) особистості пов'язана з її творчою діяльністю (О.О. Леонтьєв) [2]; педагогічна творчість як цілісний процес професійної реалізації та самореалізації педагога, центральною ланкою якого є особистісно-орієнтована розвивальна взаємодія в системі «вчитель-учень», спрямована на особистісний розвиток суб'єктів і сприяє їх внутрішньому руху та саморуху (С.О. Сисоєва) [5].

Мета статті полягає у розкритті проблеми стимулювання творчої активності студентів як умови успішної психолого-педагогічної діяльності.

Основний матеріал дослідження. За психологічним словником, творчість – це діяльність, результатом якої є створення нових матеріальних і духовних цінностей. Будучи за своєю сутністю культурно-історичним явищем, творчість має психологічний аспект: особистісний і процесуальний. Вона передбачає наявність у особистості здібностей, мотивів, знань та умінь, завдяки яким створюється продукт, що вирізняється новизною, оригінальністю, унікальністю. Вивчення цих властивостей особистості виявило важливу роль уяви, інтуїції, неусвідомлених компонентів розумової активності, а також потреби особистості в самоактуалізації, в розкритті і розширенні своїх можливостей [3].

Логіко-психологічний аналіз проблеми стимулювання творчої активності майбутніх учителів дозволив виявити наступні протиріччя:

- між новими вимогами до рівня і змісту освіти майбутніх фахівців і можливостями традиційної моделі навчання у вузах;
- між загальним теоретичним рівнем сучасної психолого-педагогічної науки, яка розробляє основні засади компетентнісного підходу, і дійсним станом розвитку педагогічної творчості, професійної компетентності майбутніх учителів.

Педагогічну творчість ми розглядаємо як ефект розвитку творчої компетентності майбутнього вчителя, оскільки вважаємо, що поняття творчості можна розглядати як педагогічну взаємодію, що забезпечує створення нових оригінальних продуктів навчально-пізнавальної діяльності, вміння діяти в нових педагогічних ситуаціях. Під компетенцією ми розуміємо сукупність взаємопов'язаних знань, умінь і навичок, що забезпечують виконання професійних завдань, а компетентність – це здатність здійснювати професійну діяльність на основі сформованих компетенцій.

За результатами анкетування вчителів Полтавщини (156 осіб) на питання «Які, на Вашу думку, основні чинники творчої активності важливі для вчителя?» ми отримали такі відповіді: різноманітні предметні подорожі (67,0%); спілкування з учнями (85,0%); визнання учнями вчителя як фахівця (87,0%); задоволення від виконаної роботи (95,0%); коли учні вчителя вступають до вищого навчального закладу й отримують високі бали з його предмета (64,0%); внутрішні сили (92,0%); благополуччя в

сім'ї (98,0%); усвідомлення необхідності власної праці (98,0%); допитливість учнів (63,0%).

У результаті анкетування студентів Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (348 осіб) на питання «Які основні показники розвитку педагогічної творчості майбутнього вчителя у процесі навчання?» отримали такі відповіді: активність (98,0%); вміння критично ставитися до своїх дій та виправляти помилки (97,0%); глибина мислення (91,0%); бажання більше зрозуміти, прагнення до кращого результату (89,0%); гарний настрій (78,0%); урівноваженість (73,0%); уважність (68,0%); розвиток уяви, фантазії, інтуїції (68,0%); впевненість у собі (63,0%); прояв вольових зусиль, наполегливість (59,0%); відчуття зацікавленості викладача своїм предметом (43,0%).

Тому, якщо вчитель ставить за мету розвиток потенційних творчих можливостей дитини, формування її як творчої особистості, він повинен оволодіти тими формами, методами і засобами педагогічної діяльності, які забезпечують розвиток креативних рис особистості, а також тих додаткових мотивів, особистісних якостей, здібностей, які сприяють успішній творчій діяльності. Для цього і сам учитель повинен бути творчим.

Вважаємо, що результат розвитку педагогічної творчості майбутніх учителів обов'язково передбачає зовнішній (навчальний продукт) та внутрішній (життєтворчість, саморозвиток) аспекти. Особиста творча діяльність учителя є незамінною в збудженні творчої активності учнів.

Авторська програма передбачає забезпечення спеціального навчально-виховного середовища у процесі підготовки вчителів у ВНЗ з наступними характеристиками: а) формування спілкування майбутнього вчителя з учнем як творчого процесу; б) установка на фахове зростання, поглиблення теоретичного й практичного психолого-педагогічного базису майбутнього вчителя з фаху; г) розвиток педагогічного творчого мислення, самовдосконалення, саморозвиток, урахування педагогічного досвіду; д) особистісний розвиток.

Виявлено, що основні психологічні умови стимулювання творчої активності, розвитку творчої компетентності майбутніх учителів у навчально-виховному процесі включають: особливості структури педагогічної діяльності; саморегуляцію; педагогічну активність; готовність до професійної творчості.

Мають створюватися організаційно-методичні умови сприяння розвитку творчої компетентності майбутніх учителів: а) організація навчальної діяльності, у ході якої студенти реалізують себе як творчі особистості; б) забезпечення конструктивного постійного зворотного зв'язку; в) встановлення партнерського педагогічного спілкування; г) забезпечення мотивації до дослідницької діяльності, активності та креативності під час занять.

Для констатувального етапу дослідження та формувального експерименту нами було обрано майбутніх учителів біології та хімії (експериментальна група складалася з 203, а контрольна – із 165 осіб) та 118 (експериментальна група складалася з 68, а контрольна – із 50 осіб) майбутніх учителів фізики та математики Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

На основі знаходження середнього арифметичного значення досліджуваних показників визначено розподіл майбутніх учителів експериментальної та контрольної груп за рівнями розвитку професійної компетентності у ході завершення експерименту. Так, в експериментальній групі у результаті формувального впливу зафіксовано статистично значущі відмінності від контрольної групи між результатами контрольного етапу дослідження, які відображають рівні розвитку професійної компетентності майбутніх учителів (див. рис. 1, 2).

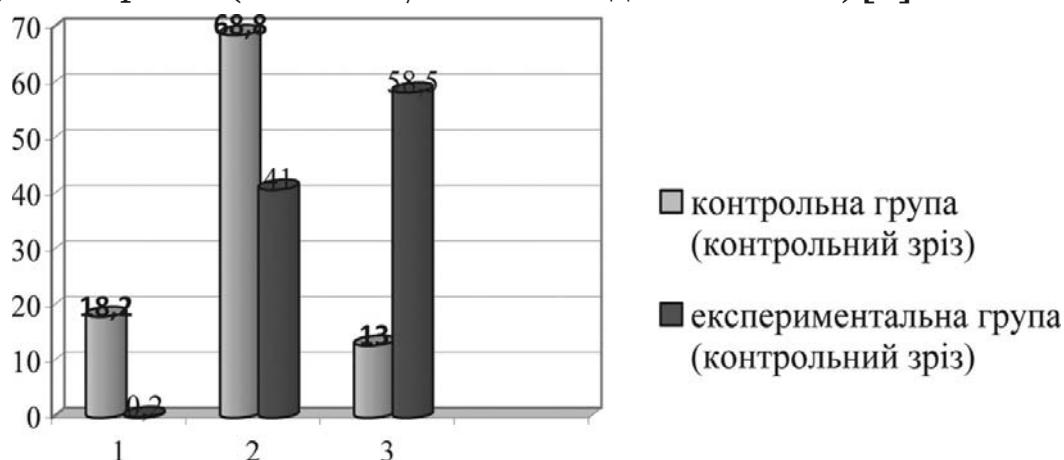
Дані рис. 1, 2 свідчать, що в експериментальних групах в результаті формувального впливу зафіксовано статистично значущі відмінності між результатами констатувального та контрольного зрізів, які відображають рівні розвитку професійної компетентності майбутніх учителів природничих і фізико-математичних дисциплін.

Результати дослідження були підтверджені в процесі використання факторного дисперсійного аналізу. За допомогою критерія Фішера-Снедекора встановлено: $F_{\text{спост.}} < F_{\text{кр}}$, що дозволяє стверджувати про справедливість гіпотези щодо впливу фактора F (програма розвитку творчої компетентності майбутніх учителів) на активізацію творчої активності студентів і результат розвитку їх професійної компетентності.

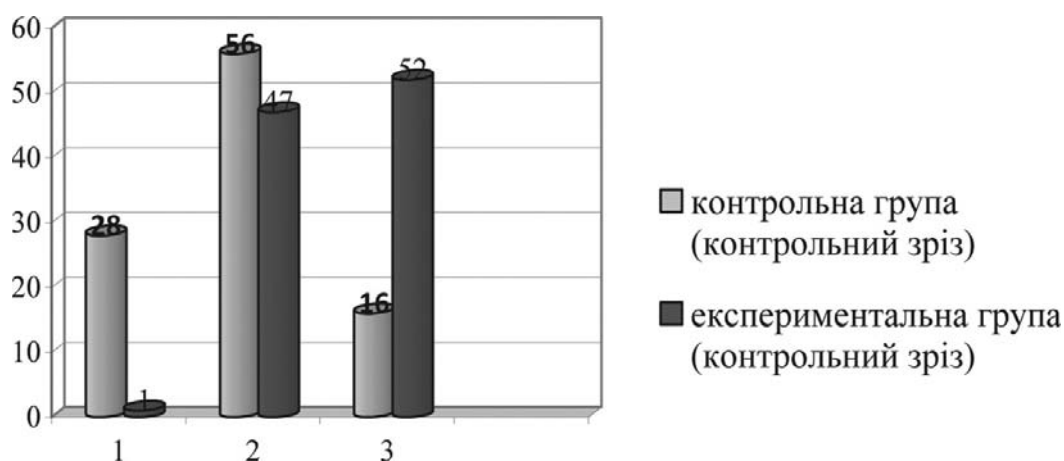
Отже, отримані результати підтвердили можливість розвитку творчої компетентності майбутніх учителів природничих і фізико-математичних дисциплін в умовах навчально-виховного процесу ВНЗ, довели ефективність упровадження авторської моделі розвитку творчої компетентності.

На кафедрі загальної, вікової та практичної психології Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.

Короленка вийшов з друку авторський навчальний посібник «Психологія творчості», рекомендований Міністерством освіти і науки України (лист № 1/11-7542 від 20.05.2014) [6].

Рис. 1. Рівні розвитку професійної компетентності майбутніх учителів природничих дисциплін в експериментальній та контрольній групах за результатами контрольного зрізу: 1 – низький рівень; 2 – середній рівень; 3 – високий рівень (творча компетентність)

Рис. 2. Рівні розвитку професійної компетентності майбутніх учителів фізико-математичних дисциплін в експериментальній та контрольній групах за результатами контрольного зрізу: 1 – низький рівень; 2 – середній рівень; 3 – високий рівень (творча компетентність)

Для студентів різних напрямів підготовки, що вивчають курс психології, магістрантів, учених, практичних психологів, викладачів вищих навчальних педагогічних закладів, учителів, аспірантів, читачів, що цікавляться проблемою психології творчості, у посібнику розкрито загальні уявлення щодо методологічних, науково-методичних та прикладних проблем психології творчості, підходи до вивчення психологічних аспектів

творчої діяльності та засоби психологічного дослідження творчої діяльності, оцінки креативності. Посібник складається із чотирьох частин: у першій частині «Поняття про творчу діяльність» розкрито історію розвитку психологічних уявлень про природу творчості, зокрема розкрито концепції креативності Дж. Гілфорда, Р. Стернберга і Д. Лаверта, розвиток творчості особистості за генетико-психологічною теорією С.Д. Максименка, концепцію творчості В.О. Моляко, концепції механізму творчості В.В. Клименка, концепцію творчості С. Медника, розвиток творчої особистості за Е. де Боно. У другій частині «Стратегіальний підхід до розкриття творчої діяльності» представлено стратегію творчої діяльності за В.О. Моляко, особливості розвитку творчо обдарованої особистості за В.В. Рибалкою, систему ціннісної регуляції розвитку творчо обдарованої особистості О.Л. Музики; стратегію розвитку творчої особистості за Л.П. Міщихою, авторську концепцію розвитку творчої компетентності особистості, компетентнісний підхід до розвитку особистості за О.В. Тутолміним. Третя частина «Методики дослідження творчої діяльності» розкриває особливості експериментального вивчення продуктивного мислення гештальт-психологами, зміст тестів діагностування дивергентного мислення за Дж. Гілфордом, теорії дозрівання А. Гезелла, лонгітюда Л. Термена, методики на визначення творчого мислення «Значення слів» О.І. Беседіна, І.І. Ліпатова, О.В. Тимченка, В.Б. Шапаря, методики «Креативне поле» Д.Б. Богоявленської тестів вимірювання креативності Б. Торренса, методики діагностування креативності М. Воллаха і К. Когана. У четвертій частині «Психологічні умови формування творчого процесу» розкрито особливості системи творчого тренінгу КАРУС В.О. Моляко, програми розвитку здібностей та обдарованості «Три кроки» О.Л. Музики, авторської програми розвитку творчої компетентності майбутніх учителів, та методи стимулювання творчої активності (індивідуальні та групові).

Теоретичні частини посібника супроводжуються питаннями для самоконтролю. У додатках подано різнорівневі тестові завдання з психології творчості, зміст тренінгових вправ авторської програми розвитку творчої компетентності майбутніх учителів. Особливою частиною посібника є добірка афоризмів про творчість, які спонукають кожного з нас замислитися над власними можливостями, досягненнями, особливостями виконання діяльності, спрямованої на пошуки нового розв'язання завдань у певній галузі, в навчальній чи науковій практиці, над умовами творчості, стимулами та бар'єрами в творчій роботі тощо. Тож

посібник може виконувати роль путівника для стимулювання творчої активності студентів педагогічних вишів.

Висновки. Отже, отримані результати теоретичної та експериментальної роботи підтвердили можливість сприяння розвитку творчої активності майбутніх учителів в умовах навчально-виховного процесу ВНЗ шляхом упровадження авторської програми розвитку творчої компетентності. Наукові дослідження продовжуються у напрямку розробки програми розвитку творчої компетентності вчителів-початківців, а також вивчення психологічних умов розвитку творчої компетентності старшокласників в умовах профільного навчання.

Список використаних джерел

1. Ануфриев А. Ф. Как преодолеть трудности в обучении детей. Психодиагностические таблицы. Психодиагностические методики. Коррекционные упражнения / А. Ф. Ануфриев, С. Н. Костромина. – М. : Ось-89, 1997. – 224 с.
2. Леонтьев А. Н. О системном анализе в психологии / А. Н. Леонтьев // Психологический журнал. – 1991. – № 4. – С. 117–120.
3. Максименко С. Д. Психологія учіння людини : генетико-моделюючий підхід : монографія / С. Д. Максименко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2013. – 592 с.
4. Моляко В. О. Психологічна проблема творчого потенціалу / В. О. Моляко // Актуальні проблеми психології: Проблеми психології творчості та обдарованості: Збірник наукових праць / За ред. В.О. Моляко. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – Т. 12. – Вип. 2. – С. 6–12.
5. Сисоева С. О. Педагогічна творчість : монографія / С. О. Сисоева. – К. : Каравела, 1998. – 150 с.
6. Яланська С. П. Психологія творчості: навч. посіб / С.П. Яланська. – Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2014. – 180 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Anufriev A. F. Kak preodolet' trudnosti v obuchenii detej. Psihodiagnosticheskie tablicy. Psihodiagnosticheskie metodiki. Korrekcionnye uprazhnenija / A. F. Anufriev, S. N. Kostromina. – M. : Os'-89, 1997. – 224 s.
2. Leont'ev A. N. O sistemnom analize v psihologii / A. N. Leont'ev // Psihologicheskij zhurnal. – 1991. – № 4. – S. 117–120.
3. Maksymenko S. D. Psyhologija uchinnja ljudyny : genetyko-modeljujuchyj pidhid : monografija / S. D. Maksymenko. – K. : Vydavnychyj Dim «Slovo», 2013. – 592 s.

4. Moljako V. O. Psychologichna problema tvorchoho potencialu / V. O. Moljako // Aktual'ni problemy psihologii': Problemy psihologii' tvorchosti ta obdarovanosti: Zbirnyk naukovykh prac' / Za red. V.O. Moljako. – Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2007. – T. 12. – Vyp. 2. – S. 6–12.
5. Sysojeva S. O. Pedagogichna tvorchist' : monografija / S. O. Sysojeva. – K. : Karavela, 1998. – 150 s.
6. Jalans'ka S. P. Psychologija tvorchosti: navch. posib / S. P. Jalans'ka. – Poltava : PNPu imeni V.G. Korolenka, 2014. – 180 s.

S.P. Yalanska, V.V. Onipko. Stimulation of creative activity among students of higher educational establishments. Stimulation of personality's creative activity belongs to the most relevant problems of social life and requires profound scientific argumentation of psychological essence of its factors.

The problem of developing creative personality is one of the leading ones in the field of development of national higher education, particularly it is mentioned in National Doctrine of Education Development in 21st century, Conception of scientific, scientific and technical, innovational policy in the system of higher education in Ukraine, Conception of national and patriotic education among youth and others. In scientific references creative work is referred to as activity that leads to creation of another product in qualitative sense, which is distinguished by being unusual, original, socially and historically unique.

We consider creative activity as effect of developing creative competence of prospective teacher, as we are certain that term of creative work can be regarded as pedagogical interaction. As a consequence, it provides creation of new original products of educational and cognitive process, ability to act in new pedagogical situations. It is considered that result of developing pedagogical creative work among prospective teachers implies outer (educational product) and inner (life and creativity, self-development) aspects. Teacher's personal creative activity is irreplaceable in encouraging pupils' creative activity.

Received results of theoretical and experimental work confirmed possibility to encourage the development of prospective teachers' creative activity during educational and pedagogical process in higher educational establishments by introducing author's program of developing prospective teachers' creative competence. Author's book «Psychology of creative work» can be a guide in stimulating creative activity among the students of higher educational establishments.

Key words: stimulation, creative activity, student, prospective teacher, pedagogical creative work, creative competence, psychological conditions.

Received July 10, 2015

Revised August 28, 2015

Accepted September 21, 2015